

ODDIY BO'KA HYPODERMA BOVIS BIOLOGIYASI VA EKOLOGIK XUSUSIYATLARI

Qarshi davlat universiteti

Ilmiy rahbar: Bobonazarov Gaffar Yadgarivich

Talabasi Xidirova Aziza

e-pochta: xidirovaaziza94@gmail.com

Annotatsiya: Oddiy bo'ka (*Hypoderma bovis*) — bu asosan sigirlar va boshqa mollarni zararlovchi zararkunanda. Ular qo'ng'izlar oilasiga mansub bo'lib, asosan qishloq xo'jaligida muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada oddiy bo'kaning biologiyasi, hayot tsikli, ekologik xususiyatlari va zarari haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: zararkuranda, pashsha, lichinka, tuxum, bo'ka, zaxarlanish, parazit, qoramol.

БИОЛОГИЧЕСКАЯ И ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛОДНИККИ ОБЫКНОВЕННОЙ HYPODERMA BOVIS

Аннотация: Удав обыкновенный (*Hypoderma bovis*) – вредитель, поражающий преимущественно коров и другой домашний скот. Они принадлежат к семейству жуков и имеют важное значение главным образом в сельском хозяйстве. В данной статье представлена подробная информация о биологии, жизненном цикле, экологических особенностях и вреде обыкновенного быка.

Ключевые слова: вредитель, муха, личинка, яйцо, удав, отравление, паразит, крупный рогатый скот.

BIOLOGY AND ECOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE COMMON BOAT HYPODERMA BOVIS

Abstract: Common boas (*Hypoderma bovis*) is a pest that mainly affects cows and other livestock. They belong to the beetle family and are important mainly in agriculture. This article provides detailed information about the biology, life cycle, ecological characteristics and harm of the common bull.

Key words: pest, fly, larva, egg, boa, poisoning, parasite, cattle.

Kirish

Oddiy bo'ka — o'ziga xos morfologik xususiyatlarga ega. Ularning tanasi uzun va tor, ranglari odatda sarg'ish yoki jigarrang. Ularning qanotlari yaxshi rivojlangan va parvoz qilish qobiliyatiga ega. Qoramollar, xususan, Shimoliy yarimsharda o'stiriladigan oddiy va shimoliy qoramollar, uy hayvonlari va qishloq xo'jaligiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ushbu hayvonlar parazitlar, jumladan, *Hypoderma lineatum* (Villers) va *Hypoderma bovis* (Linnaeus) kabi bo'kalar tomonidan zararlanishi mumkin. Bu bo'kalar odatda tovon pashshalari yoki o'tkir bo'kalar sifatida tanilgan. Voyaga yetgan qoramol bo'kalari hayvonlarning terisida parazitlik qilishi va ularning umumiy sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatishi bilan tanilgan. Bu parazitlar nafaqat hayvonlarning sog'lig'iga zarar etkazadi, balki qishloq xo'jalik ishlab chiqarishiga ham salbiy ta'sir qiladi. Ularning mavjudligi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini kamaytirishi, hayvonlarga oid kasalliklarni tarqatishi va umuman olganda chorvachilikda iqtisodiy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Bu muammoni hal qilish uchun veterinariya mutaxassisleri parazitlarni nazorat qilish va oldini olish bo'yicha turli strategiyalarni ishlab chiqmoqdalar. Shuningdek, chorva mollari uchun to'g'ri parvarish va sanitariya tadbirlari ham muhim ahamiyatga ega. Qoramollarni himoya qilish orqali nafaqat ularning sog'lomligini saqlab qolishda, balki qishloq xo'jaligining barqaror rivojlanishini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi.

Asosiy qism

Oddiy qoramol bo'ka, tabiiy ravishda Afrika, Osiyo, Yevropa va Shimoliy Amerikaning kamida 50 mamlakatida uchraydi. Ular asosan Shimoliy yarim sharda 25 dan 60 daraja kenglikdagi mintaqada yashaydi. Janubiy chegarasi Hindistonning Panjob, Liviya, Shimoliy Meksika va Gavayiga yetib boradi. Kattalar uzunligi taxminan 13 mm bo'lib, ularning pashshalari tukli va og'iz bo'shlig'i yo'q. Ushbu organizmlar faqat zahiradagi energiya asosida juftlashishi va ko'payishi kerak. Kattalar odatda uch-besh kun yashaydi. Ularning tashqi ko'rinishi juda qiziq: bosh va ko'krak qafasining old qismidagi tuklar sarg'ish-oq rangda bo'lib, qorin old tomonida och sariq tuklar bilan qoplangan. Shundan so'ng qora tuklar tasma mavjud bo'lib, orqa qismda to'q sariq-sariq tuklar joylashgan. Bu ranglarning kombinatsiyasi oddiy qoramol guruhining o'ziga xosligini ta'minlaydi va ularni boshqa turdagi pashshalardan farqlashga yordam beradi. Ushbu organizmlar tabiatda muhim rol o'ynaydi va ular ekosistemalarning bir qismini tashkil etadi. Ular nafaqat o'z turlarining omon qolishini ta'minlaydi, balki atrof-muhitga ham ta'sir qiladi, shuning uchun ularni o'rganish ilmfan uchun muhimdir.[1]

Hayot tsikli.

1. Tuxum: Oddiy bo'ka katta hajmdagi tuxumlarni to'g'ridan-to'g'ri hayvon tanasiga qo'yadi. Tuxumlar odatda terida joylashadi.

2. Lichinkalar: Tuxumdan chiqqan lichinkalar, tez orada hayvonning terisi ostida rivojlana boshlaydi. Lichinkalar 6-8 hafta davomida o'sadi.

3. Kukulklar: Lichinkalar yetilganidan so'ng, ular kukulka bosqichiga o'tadilar va bu jarayon odatda bir necha hafta davom etadi.

4. Voyaga yetgan shaxslar: Kukulka bosqichidan so'ng, yangi voyaga yetgan oddiy bo'kalar paydo bo'ladi.

Qattiqlangan katta yoshli erkak oddiy qoramol guruxi, Hypoderma lineatum (Villers). Layl J. Buss fotosurati.

Ushbu jarayon parazitlarning rivojlanishi va ularning inson organizmiga ta'sirini tasvirlaydi. Tuxumlar 4-7 kun ichida lichinkalarga aylanadi va bu jarayon davomida ular teriga ta'sir ko'rsatib, sezilarli tirnash xususiyatlarini keltirib chiqaradi. Lichinkalar terining ostidagi biriktiruvchi to'qimalarga kirib, oyoqlar orqali diafragma tomon harakatlanadi va u yerda o'sishni davom ettiradi.

Ular qizilo'ngach devoriga kirgandan so'ng, yoz va kuz davomida shilliq osti to'qimasida yotishadi va uzunligi taxminan 12 mm gacha o'sishadi. Yanvar va fevral oylarida esa ular tananing dorsal tomoniga qarab harakatlanib, orqa teri osti to'qimalariga yetib boradilar.[2]

Parazitlar orqa teri ostida joylashganda, diametri taxminan 3 sm bo'lgan shishlar hosil bo'ladi. Har bir shish ustidagi teri teshilib, lichinkalar nafas olish uchun yo'naltirilgan orqa stigmal plastinka bilan ochilgan teshikka kiradilar. Bu bosqich bir oy davom etishi mumkin. Yosh lichinkalar deyarli oq rangga ega bo'lib, o'sgan sari sarg'ish va och jigarrang rangga aylanadi, oxir-oqibat esa deyarli qora rangga o'tadilar. Lichinkalarning rivojlanishi davomida ikkita molt paydo bo'ladi va natijada uchta yulduz hosil bo'ladi. To'liq o'sgan lichinkalar uzunligi 25 mm ga yetishi mumkin. Ularning tanasida yassi tuberkullar va kichik tikanlar mavjud bo'lib, bu tuzilma ularning harakatini osonlashtiradi. Oxirgi segmentda esa bunday tuzilmalar yo'qoladi, bu esa parazitning rivojlanish jarayonini yanada murakkablashtiradi.[3]

Ekologik xususiyatlari:

- Habitat: Oddiy bo'kalar qishloq xo'jaligi hududlarida keng tarqalgan, ayniqsa sigir boqiladigan joylarda ko'p uchraydi.

- Oziqlanish: Ular o'z oziqlanish jarayonida hayvonlarning terisi ostidagi to'qimalarni iste'mol qiladi, bu esa ularning sog'lomligini zarar etkazishi mumkin.

- Iqlimga moslashuv: Oddiy bo'kalar turli iqlim sharoitlariga moslashishga qodir, ammo ular asosan iliq iqlimda faolroqdir.

Zarari:

Oddiy bo'kalar mol-qo'ylarning sog'lig'iga jiddiy zarar yetkazishi mumkin:

- Sog'liq muammolari: Ular teri infeksiyalarini keltirib chiqarishi va hayvonlarning umumiy sog'lig'ini pasaytirishi mumkin.

- Iqtisodiy zarar: Zararkunandalar tufayli sigirlarning ishlab chiqarilishi pasayishi mumkin, bu esa qishloq xo'jaligiga katta iqtisodiy zarar etkazadi.

Kuchli infeksiya va sut mahsuldorligining kamayishi holatlarida hayvonlarda parazitlar bilan bog'liq muammolar sezilarli darajada ko'rinmaydi. Lichinkalar orqa tomonda paydo bo'lgunga qadar, hayvonlarning umumiy holati yaxshi bo'lishi mumkin. Biroq, vaqt o'tishi bilan shishlar sezilishi va ko'rinishi mumkin. Lichinkalar kistalarda yashirin holda rivojlanadi va bu joylarda sariq yiringli suyuqlik ham to'planadi. Buzoqlar va yosh qoramollar keksa hayvonlarga nisbatan tez-tez va og'irroq kasallanadilar. Ehtimol, bu yosh hayvonlar lichinkalarga nisbatan ma'lum darajada sezgirlik ko'rsatmoqda. Keksa hayvonlar esa o'z navbatida, oldingi infeksiyalar natijasida o'lgan lichinkalarning tana suyuqliklarini so'rib olish orqali keyinchalik yangi infeksiyalarga qarshi zaiflashishi mumkin. Bunday hollarda, anafilaktik reaksiyalar paydo bo'lishi ehtimoli oshadi, hatto abort holatlari ham qayd etilgan.[4]

Xulosa

Oddiy bo'ka (*Hypoderma bovis*) — qishloq xo'jaligida muhim zararkunanda hisoblanadi. Ularning hayot tsikli, ekologik xususiyatlari va mol-qo'y sog'lomligiga ta'siri haqida bilish fermerlarga samarali kurash usullarini ishlab chiqishda yordam beradi. Shuning uchun ularni nazorat qilish mexanizmlari ishlab chiqilishi zarurdir. Pashshalar tuxum qo'yish uchun yaqinlashganda, molning asabiylashishi va hujumdan qochishga harakat qilishi, shuningdek, suvga tushishlari hayvonlarning stress darajasini oshiradi. Bu esa o'z navbatida ularning ovqatlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi va natijada vazn yo'qotishiga hamda sut mahsuldorligining pasayishiga olib keladi. Lichinkalar esa go'shtni zaharlanishiga sabab bo'ladi. Ularning faoliyati go'shtning rangini o'zgartirib, uning sifatini pasaytiradi. Bu holatlar fermalarda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatiga va iqtisodiy samaradorlikka jiddiy zarar etkazishi mumkin. Bunday vaziyatlarni oldini olish uchun qishloq xo'jaligida zararkunandalarga qarshi kurash usullarini qo'llash muhimdir. Bioxilma-xillikni

saqlash, to'g'ri sanitariya-qoida va profilaktika choralarini ko'rish bu muammolarni kamaytirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Broce AB. 1985. Myasis hosil qiluvchi pashshalar. Chorvachilik entomologiyasida . (Tahrirlar) Uilyams RE, Hall RD, Broce AB, Scholl PJ. John Wiley & Sons, NY. 83-100-betlar.
2. Chabaudie N, Villjoubert C, Boulard C. 1991. Hypodermin A bilan emlangan qoramollarning Hypoderma bovis va Hypoderma lineatumning tabiiy infestatsiyasiga javobi . Xalqaro parazitologiya jurnali 21: 859-862.
3. Drummond RO, Jorj JE, Kunz SE. 1988. Chorvachilikning artropod zararkunandalariga qarshi kurash. Texnologiyani ko'rib chiqish. CRC Press, Boca Raton, FL. 77-91-betlar.
4. Drummond RO. 1984. Oddiy qoramol grubi (Diptera: Oestridae) lichinkalarini hayvonlarning tizimli insektitsidlari bilan nazorat qilish. Iqtisodiy entomologiya jurnali 77: 402-406.